

Vasile PAVEL
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

ASPECTE ONOMASIOLOGICE
ALE CERCETĂRII MOTIVAȚIEI
ÎN CARTOGRAFIA LINGVISTICĂ
ȘI DIALECTOLOGIE

Onomasiological aspects of the research's motivation in the linguistic cartography and dialectology

Abstract. This study analyses the onomasiological aspect of the research of motivation's phenomenon in dialectology and linguistic geography. Motivation is the first level in the act of nomination (in the creation process of a new word). Motivated words are transparent. They have the feature to send to another word. The derivative *ashtray* reminds us of the word *ash*. By drafting and interpreting the *maps of motivation*, an innovative method, the *Atlas of Europe's languages (Atlas linguarum Europae, ALE)* and the *Linguistic Romanic Atlas ((Atlas linguistique roman, ALiR)* open up new horizons for the contrastive-typological study of languages, in terms of the finding of a „common mentality” to the speakers of different languages and dialects. In Tomsk (Russian Federation), under the leadership of prof. O. I. Blinova it is elaborated *The motivational dialectal dictionary*, vol. I-II (1982-1983). In her works *The motivation phenomenon of words* (1984) and *Motivology and its aspects* (2007) O. I. Blinova presents the results of the motivation phenomenon's investigation of the end of twentieth century – beginning of XXI century. From her point of view, the fundamental departments of this science are “descriptive motivology and contrastive motivology”. For this in the making science, the West proposed the denomination *Iconomastic*. In the Romanian area, this science is named *Motivational Linguistics*.

Keywords: motivated word, map of motivation, motivational linguistics, motivation, nomination, onomasiology.

Motivația cuvintelor în momentul creării acestora face parte din procesul complex al identificării, reflectării și desemnării obiectelor, altfel spus, al nominației. Nominația < fr. *nomination* „action de nommer, d'être nommé”, împrumut din lat. *nominatio* (v. Dictionaire générale de la langue française, vol. II, 1964, p. 1597), care constituie obiectul de studiu al onomasiologiei. Comp. și engl. *nomination*, rus. *номинация*.

În sens obișnuit, uzual, onomasiologia este definită drept „știință despre denumiri”. Termenul a fost pus în circulație la începutul secolului al XX-lea. Problema nominației a fost abordată în cadrul Cercului Lingvistic de la Praga. În a doua jumătate a secolului trecut onomasiologia cunoaște un șir de realizări importante. Apar lucrări consacrate

integral teoriei onomasiologice. Se cercetează astfel o serie de probleme generale ale nominației și tipurile de denumiri [17], aspectul onomasiologic al părților de vorbire [13], cuvintele motivate în raport cu cele opacizate [18], nominația lexicală în graiurile limbii române [16], derivarea nominativă [15] etc.

Nominația este strâns legată de procesul cunoașterii. Onomasiologia se orientează spre studiul aspectului cognitiv al nominației, care privește în mod direct și motivația ca primă etapă a nominației.

Onomasiologia intersectează anumite aspecte ale teoriei motivației în baza obiectului, în anumite privințe, comun al investigației: cuvintele motivate, care derivă din procesul complex al nominației; motivația ca primă etapă în procesul de desemnare a lucrurilor. În ambele domenii de cercetare, metoda de analiză se va situa (în raport cu studiul mijloacelor de formare a cuvintelor în spirit tradițional) la un nivel mai înalt de abstracție, urmărindu-se calea parcursă de cuvântul motivator până la transformarea lui în cuvânt motivat.

Derivatele sunt *cuvinte motivate*. Ele iau naștere din alte semne ale limbii, în temeiul percepției unei posibile asociații de idei, a unității lucrurilor. Legătura dintre cuvântul derivat și cel primar este transparentă (*plugar* „țăranul care prelucrează pământul cu plugul” < *plug* + suf. *ar*). Primul cuvânt este *motivat (ul)*, al doilea – *motivant (ul)*. La fel și în cazul derivatelor semantice (*mătase* „fibre vegetale la știuletele porumbului” < *mătase* „fibră textilă naturală sau sintetică” < lat. *metaxa*). Precum bine se știe, calea creării cuvintelor, la fel și a cunoașterii în general, este un proces ascendent, dar în același timp „reversibil”, or, un cuvânt nou apare în baza unui cuvânt existent deja în limbă.

Cuvântul motivat are însușirea de a trimite la un alt cuvânt (regionalismul *gurar* „portită de la plita de la bucătărie” ne amintește de cuvântul *gură*, *cuvânt nemotivat*). Cuvintele nemotivate au doar facultatea de a se referi la lumea extraglotică.

Existența a două tipuri de cuvinte – motivate și nemotivate – constituie o trăsătură tipologică universală. Această teză nu vine în contradicție cu teoria caracterului arbitrar al semnului glotic. „Principiul arbitrarului semnului, – afirmă F. de Saussure, – nu este contestat de nimeni, acest principiu domină întreaga lingvistică” [8, p. 87]. Totodată F. de Saussure vorbea despre „motivația relativă” a semnului, ceea ce i-a făcut pe mulți cercetători să-i reproșeze savantului „inconsecvența” și „confundarea de diverse aspecte”. Pe alții i-a dezorientat. Urmându-l pe Saussure vizavi de „motivația relativă”, unii lingviști (Emil Benvenist., R. A. Budagov ș.a.) au afirmat în mod inexact că semnele limbii nu sunt „o categorie cu totul arbitrară”, deoarece avem și multe cuvinte motivate. Este o teză lipsită de temeii.

În termenii teoriei reflectării, susține Eugeniu Coșeriu, legătura dintre concept și denotat nu este arbitrară (conceptul e dependent de denotat). Semnul limbii este motivat până nu-și pierde această facultate, până nu devine opac, lipsit de transparență.

Se consideră că influența covârșitoare a lui F. de Saussure în lingvistica modernă cu privire la caracterul arbitrar al semnului lingvistic cu greu a mai lăsat loc pentru „aspectul genetic al limbajului, adică pentru studiul serios al motivației”

[9, p. 238]. Totuși investigațiile privind nominația și motivația au progresat în mod evident în ultimele decenii mai ales în legătură cu utilizarea deopotrivă de către lingviști a metodelor tradiționale (onomasiologia, semasiologia) și inovatoare (redactarea hărților de motivație și a dicționarelor dialectale motivaționale).

Încă Jules Gilliéron, fondatorul geografiei lingvistice, a intuit că „secretul limbii se află ascuns în vorbire”. Expunând principalele sale concepții lingvistice, Eugeniu Coșeriu subliniază: „Primul lucru pe care l-am făcut ... a fost să nu plec de la limbă, ci dimpotrivă: adică să răstorn acest principiu saussurian, să plec, dimpotrivă, de la vorbire ..., să luăm vorbirea ca «măsură» și limba însăși (*langue*) s-o găsim în vorbire” [2, p. 14]. S-a demonstrat cu fapte concludente că originea inovațiilor lexicale trebuie cercetată în activitatea concretă a vorbitorului. De aceea, observarea și sesizarea, pe viu, a mecanismului și legalităților nominației în dialecte, graiuri contribuie enorm la explicarea fenomenului vizat.

Pentru teoria nominației cartografia lingvistică furnizează date extrem de prețioase privind fazele intermediare în devenirea cuvintelor. Alegerea căilor premeditate, raționale pentru explicarea terminologiilor profesionale, de exemplu, este un act justificat. Totuși să ținem cont de faptul că în evoluția de milenii nominația în graiul viu este un proces liber, nepremeditat, natural, spontan. Lingvistica vorbirii, relatează E. Coșeriu, ține cont nu numai de principiile generale ale „gândirii în vorbire”, ci și de principiile de cunoaștere a lucrurilor, plecând „de la posibilitățile limbii în desemnarea, în numirea lucrurilor în situații concrete” [*Ibidem*, p. 19, 49].

Inovația, apariția unui cuvânt este expresia libertății de creativitate a vorbitorului. Momentul când s-a creat un cuvânt este „actul poetic”.

Crearea unui cuvânt este condiționată mai întâi de identificarea obiectului ce necesită a i se da un nume. În timpul căutării numelui pentru noul element al realității, vorbitorul compară prin intermediul asociației de idei noul obiect cu altele vechi (asociația fiind o proprietate a psihicului de a lega între ele mai multe imagini senzoriale, idei etc.; apariția unei reprezentări atrage în conștiință o altă reprezentare asemănătoare cunoscută anterior). Astfel este găsit semnul caracteristic comun pentru lucrurile înrudite (sau doar aparent omogene). Cu alte cuvinte, este găsit motivul, semnul reprezentării obiectului (forma internă) ce se identifică cu imaginea primară și care va sta la baza creării unei denumiri noi (a unui cuvânt sau a unei sintagme nominative).

Vom reține deci că odată cu găsirea semnelui comun pentru lucrurile comparate (cf. *aripă* „organ al păsărilor, care servește la zbor”/*aripă* „parte a avionului”), subiectul vorbitor găsește astfel și numele obiectului cunoscut anterior (de pildă, *aripă*). Acest cuvânt, existent în limbajul vorbitorului, va servi drept bază onomasiologică pentru desemnarea noului obiect (cf. *scrumieră* < *scrum* + suf. *-ieră*). Aceasta este poziția-cheie de importanță deosebită prin care se poate lămuri formarea noului cuvânt. Altfel spus, este vorba de premisa creării noului nume. Este tocmai ceea ce afirmă G. W. Leibniz: percepția senzorială ne oferă obiectul, rațiunea ne oferă numele lui. Numele, precizează filozoful german, este un „semn distinctiv”, un indiciu bătător la ochi, pe care

vorbitorul îl face reprezentant al obiectului. Din cele spuse se desprinde ideea despre două etape în procesul de creare a cuvântului: etapa senzorială și etapa logică (noțiunea se formează doar cu ajutorul cuvântului).

În forma internă descoperim dezlegarea corectă a actului creator al numelui. Limbajul, afirmă W. von Humboldt, nu este *ergon* (produs), ci *energia* (activitate). Limba este activitate creatoare de semne. Ca factor de reflectare a realității și ca instrument de comunitare, limba (dialectul, graiul) este creația cea mai semnificativă a fiecărui popor. Cuvintele sunt comori de imaginație și gândire. Aceste teze le considerăm drept fundament epistemologic la cercetarea aspectului genetic onomasiologic al motivației în geografia lingvistică și dialectologie.

Atlasul limbilor Europei (Atlas linguarum Europae, abreviat ALE) cuprinde hărți onomasiologice și motivaționale, iar acestea din urmă constituie o inovație în geografia lingvistică europeană. Ulterior hărți lingvistice motivaționale sau de motivație au apărut și în *Atlasul lingvistic romanic (Atlas linguistique roman, abreviat ALiR)*.

ALE și ALiR sunt atlase interpretative, primele, și până în prezent, unicele proiecte de cercetare de o asemenea anvergură, la a căror elaborare au participat și dialectologii de la Institutul de Filologie din Chișinău.

ALE, publicat până acum în nouă volume (1983-2015), include răspunsuri (cuvinte, sintagme nominative) dintr-o rețea de 2 631 de localități anchetate, din cadrul celor șase familii de limbi existente pe teritoriul european, din Islanda până la Munții Ural: indo-europene, altaice, semitice, uralice, caucaziene, la care se adaugă basca. De vreo 12 ani încoace președintele Atlasului este profesorul Nicolae Saramandu (București, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române).

Redactarea hărților de motivație este o „metodă de interpretare” a datelor lexicale. Ea merge dincolo de interesul pentru etimologie și caută cauzele, motivația desemnării anumitor obiecte” [9, p. 328]. ALE și ALiR deschid noi orizonturi pentru studiul contrastiv-tipologic al limbilor și dialectelor europene, oferind o „tipologie riguroasă” a idiomurilor vorbite în Europa, în temeiul constatării, de către autorii atlaselor, a unei „mentalități comune” la vorbitorii de limbi și dialecte diferite. Înțelegerea acestei probleme decurge din studiul motivației cuvintelor, a căror rădăcini (baze onomasiologice) țin de epoci străvechi. Fenomenul motivației este ilustrat în baza hărților lingvistice motivaționale, precum ar fi harta pentru denumirile curcubeului, alcătuită și interpretată de lingvistul italian Mario Alinei [1, p. 3-30].

Lingviștii români Nicolae Saramandu și Manuela Nevaci constată că în limbile europene la originea motivației termenilor pentru „spic” stau două tipuri de motivație:

- 1) „ascuțit, tăios”, „tepos, spinos”, tip caracteristic limbilor indo-europene, și
- 2) „cap, capăt, proeminență, vârf”, tip caracteristic, în general, limbilor neindo-europene [6, p. 221-228].

În baza hărții „Miriapod”, pe care acum mai bine de două decenii am alcătuit-o împreună cu acad. Silviu Berejan pentru *Atlasul lingvistic romanic*, vol. al II-a, s-a constatat că „în limbile și dialectele romanice din Europa la originea motivației se află motivele „«animal» cu multe perechi de picioare, lăbuțe”; cf. fr. *mille-pattes, millepieds*, it. *centogambe*, sp. *siemies*, cat. *centames* etc. [4, p. 319-337].

În lingvistica occidentală s-au făcut încercări de a folosi pentru fenomenul avut în vedere termeni noi: *iconimie* pentru motivație, *iconim* pentru semn motivant, *iconomastică* pentru teoria motivației ca știință lingvistică. În spațiul glotic românesc unii cercetători pun în aplicare termenul *Lingvistică motivațională* [5, p. 11-14].

Școala dialectologică de la Universitatea din Tomsk (Federația Rusă) a elaborat la începutul anilor '80 ai secolului trecut, sub conducerea și redacția prof. Olga Iosifovna Blinova, *Dicționarul dialectal motivațional*, vol. I-II, în temeiul graiurilor rusești de pe cursul mijlociu al fluviului Obi din vestul Siberiei [12]. Este un nou tip de dicționar, având menirea să prezinte sub aspect lexicografic relațiile sistematice motivaționale între unitățile lexicale. În ultimul pătrar al sec. XX în lingvistica din spațiul fostei U.R.S.S. au apărut, de asemenea, mai multe studii privind probleme teoretice ale motivației. Printre acestea menționăm studiul monografic *Aspectul dinamic al motivației lexicale* de N. D. Golev [12], scris în baza materialelor de limbă rusă. Autorul, discipol al profesoarei O. I. Blinova, examinează motivația în strânsă legătură cu derivarea, fenomenul motivației fiind privit drept component de bază al procesului derivațional. El constată că problemele teoretice ale motivației sunt cercetate în cadrul mai multor științe, de fapt, în mod separat, dar este necesar „de a fonda o disciplină aparte – motivologia” [Ibidem, p. 4].

În lucrările sale capitale, *Fenomenul motivației cuvintelor* [10] și *Motivologia și aspectele ei* [11] O. I. Blinova prezintă și generalizează rezultatele investigației în domeniul motivației de la finele secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. În opinia sa, compartimentele de bază ale acestei științe sunt „motivologia descriptivă și motivologia contrastivă”. Domnia sa susține că motivologia are statut de „disciplină lexicologică”, având cele mai strânse legături cu onomasiologia, semasiologia și etimologia. Obiectul de cercetare este fenomenul lexico-semantic al motivației cuvintelor, în principal, relațiile motivaționale între cuvinte. În vizorul autoarei se află importante probleme privind aspectul „ontologo-metodologic al motivației”, sensul motivațional, varietatea lexicală și forma internă a cuvintelor, motivația sub aspect dinamic (opacifierea, remotivația, etimologia populară).

În concordanță cu unele teze expuse de W. von Humboldt, Lazăr Șăineanu menționa următoarele: „Limba unui popor este «expresiunea» modului de a simți și de a vedea lumea. Particularitățile unei limbi se manifestă cu deosebire în «psihologia populară», adică în tiparul original, în care poporul își toarnă cugetările, chipul, cu care dânsul își zugrăvește lucrurile” [15, p. 134].

Una din sarcinile de bază ale onomasiologiei o constituie identificarea tipurilor de denumiri și descrierea procedeelelor nominației. Cuvintele și sensurile noi, create după modele interne ale limbii române, apar pe două căi principale:

- a) prin procedeul *derivării morfematice* și
- b) prin intermediul *derivării semantice*.

Derivarea morfematică este un procedeu de formare a cuvintelor bine cunoscut, care se realizează prin afixare, compunere și abreviere. În graiurile limbii române modelul cel mai activ este sufixarea. Graiurile din aria *Atlasului lingvistic* alcătuit

la Chișinău (*Atlasul lingvistic moldovenesc*, ALM și *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nodul Bucovinei, Transnistria*, continuare directă a ALM, dar cu un titlu revăzut, ALRR. Bas.) cunosc multe cuvinte derivate pe teren propriu românesc: *călcătorie* „pârlaz”, *țârnar* „jitar”, *nighinar* „trior”, *ploiniță* „stropitoare”. La același radical pot fi atașate, în diferite graiuri, diverse sufixe: *hulubărie*, *huluberniță*, *hulubar*, *hulubernic* „porumbar”, unele sufixe fiind preferate doar în anumite grupuri de graiuri: *-ău*, *-ălău*, *-ucă* (*tocănaău*, *tocălău* „melesteu”, *păscălău* „imaș”, *cotrulău* „cenușar la plita de bucătărie”, *răzălău* „răzătoare”, *săpucă*, *pernucă*, *măsucă*) – în Maramureșul de la nord de Tisa; *-ușcă* (*biciușcă* „bici”, *chipărușcă* „ardei iute”, *vițelușcă* „vițică”, *scăldușcă* „cadă, albie”) – în nordul Bucovinei. Toate aceste exemple sunt derivate structurale care reflectă atât motivantul, cât și formantul, „sensul derivațional” având la bază, în cazul substantivelor, categoria onomasiologică *obiect*.

Derivarea semantică se manifestă sub forma polisemiei lexicale, a extinderii funcției denotative a cuvintelor existente. Rezultatul acestui procedeu (al derivării semantice) este *derivatul semantic*, unitate minimă de nominație a nivelului lexemic, constituită de sensul derivat al lexemului polisemantic (semnificatul) și învelișul sonor al aceluiași lexem (semnificantul). Sensurile noi, derivate (=derivatele semantice) pot fi concepute drept noi unități de nominație pentru că ele apar din necesitatea de a numi lucruri noi. De exemplu, *plumb* „creion” < *pumb* (de placă) „unealtă în formă de bețișor cu care se scria pe tăblițele de ardezie” < *plumb* „element chimic metalic”. Formele *plumb* „creion” și *plumb* „condei de placă”, pe care le-am înregistrat în graiurile din ținutul Herța, sunt derivate semantice. Termenul *derivare semantică* este mai puțin utilizat, dar se consideră un termen adecvat, susținut de teza formulată de cunoscutul lingvist A. A. Potebnea (1835-1891) privind caracterul derivațional al legăturilor dintre sensurile aceluiași cuvânt polisemantic. Derivatele semantice sunt unități de nominație datorită relațiilor care le leagă de sensul (= semnul) motivant.

Cele două tipuri de derivare, pomenite mai sus, deși sunt diferite ca tehnică, se declanșează și se dezvoltă „după aceleași legități”, interacționează, se completează și se suplinesc în statica și dinamica limbii, determinând specificul sistemului lexical.

Față de conceptul „formarea cuvintelor”, fenomenul nominației este o noțiune mult mai cuprinzătoare. Formarea cuvintelor, susține pe bună dreptate V. M. Nikitevici, se încadrează în conceptul de „derivare nominativă”, un sistem mai complicat și mai vast în raport cu formarea cuvintelor [15]. Într-adevăr, funcția primară a întregului sistem de formare a cuvintelor este cea nominativă.

În principiu, mecanismul nominației ca proces de desemnare a lucrurilor este unul și aceleași pentru toate idiomurile. Dar preferințele și posibilitățile de realizare a procedurilor nominației, raportul numeric al tipurilor de denumiri, manifestarea legităților generale și particulare ale nominației depind de s t r u c t u r a l i m b i i. În limbile germanice compunerea, de exemplu, este un procedeu foarte viabil în raport cu limbile romanice.

Noțiunea de inovație lexicală este examinată în relație cu noțiunea de adoptare (reluare, reproducere), iar în dialectologie și cu aria de răspândire geografică. Adoptarea e un act practic. Inovația este individuală, dar aceasta nu înseamnă că întotdeauna

a făcut-o un singur subiect vorbitor. Un cuvânt nou poate apărea, în mod independent, în mai multe graiuri. Inovația se poate răspândi din diverse centre de iradiere, când sunt condiții asemănătoare. Și inovațiile metaforice (ca figură de stil sau ca metaforă linguală) sunt creații individuale, adoptarea lor de către mai mulți vorbitori este un act practic. Metafora reprezintă rezultatul exprimat al unei comparații subînțelese prin substituirea cuvântului obiect de comparație cu cuvântul imagine. Comp.: *ursoaică* „femela ursului” > *ursoaică* „coș de sobă, așezat în poziție orizontală în podul casei”, arie extinsă în majoritatea graiurilor moldovenești de la est de Prut [ALM, vol. II, partea I, h. 573].

Orice limbă se prezintă ca unitate în diversitate. Limba este activitate de creație și „sistem în mișcare” (E. Coșeriu). Creativitatea generează varietăți, iar alteritatea – omogenități [3, p. 11-12].

Motivația e pusă în legătură cu imaginile primare, cu forma internă ca manifestare abstractă a semnului reprezentării obiectului și cu asociația de contiguitate, de formă sau de funcție a lucrurilor. Formele interne pot fi dintre cele mai diverse. Pentru capitoul (discul) florii-soarelui, în care sunt împlântate semințele, au fost înregistrați în diverse graiuri din stânga Prutului, peste 35 de termeni (baze onomasiologice): *tablă* (cu accentuare modificată, după *tablă* „tavă de servit”), *pălărie*, *căciulă*, *cușmă*, *șleapcă*, *caschetă*, *cap*, *căpățână*, *pită*, *turtă*, *plăcintă*, *sită* ș.a., toate aceste lexeme fiind însoțite de determinanți (caracteristici onomasiologice): *pălărie de răsărită*, *turtă de soreancă* etc., care precizează sensul termenilor indicați mai sus (ALM, II/2, h. 921). Motivația variază la nivelul semnului motivant concret, al motivului (*pălărie de răsărită*, *căciulă* ~, *turtă de soreancă*, dar este similară sau identică la nivelul tipului de semn motivant, al motivemului, exprimare prin formula-tip „obiect rotund și plat”, plus numele plantei în general.

Motivemul aparține niveluluiemic (al abstracției) și corespunde unei clase de semne motivante omogene.

Unitățile lexicale au originea, de regulă, în planul sintagmatic al limbii. Multe cuvinte reprezintă condensări ale unor structuri sintactice, ca urmare a transferului de la judecata despre obiect la denumirea sa (omul care lucrează cu plugul > *plugar*, cel care vinde > *vânzător*). Semnul cu caracter analitic se transformă într-o sintagmă nominativă, care prin univerbalizare, dă naștere unui singur cuvânt. Din acest motiv unii lingviști propun ca teoria motivației să cuprindă noțiunea de *judecată motivantă* [14, p. 10].

Mostre de propoziții-judecăți cartografiate (care ar fi derivat în unități lexicale) nu se atestă. Acestea sunt caracteristice mai mult vorbirii interne. În schimb, pe aceleași hărți lexicale sunt fixate numeroase îmbinări de cuvinte (sintagme nominative), care reprezintă faze intermediare în procesul de formare a derivatelor: *gealău pentru filoncă* > *filoncar*, *gealău de făcut carnizuri* > *carnizar*; *teară de potcovit* > *potcovitori* (ALRR. Bas, h. 12, 69); *stâlp de ulcioare* > *ulciorar* „prepeleac”; *cușcă pentru hulubi* > *hulubar*, *hulubarnic*, *hulugherniță*, *hulubniță*, *huluboaică*; *rât de fân*, *loc*

de fân, toloacă pentru fân > fânaș, fâneată (ALRR. Bas, h. 250, 271, 272). În acest caz termenii de expresie analitică (*stâlp de ulcioare, loc de fân*) au drept constituenți baza onomasiologică (*stâlp, loc*) și caracteristica onomasiologică (*de ulcioare, de fân*), care au servit la formarea cuvintelor derivate (*ulciorar, fânaș*). Alteori, pe calea transferului metaforic, se încetățenește derivatul semantic, precum *aripă* (la avion). Evoluția sensului cuvântului se realizează deseori prin extensiune semantică. La început cuvântul *pasăre* avea doar sensul de „vrabie” (specie de pasăre), iar mai târziu a început să denumească orice pasăre.

Sintagmele nominative sunt unități lexicale dinamice, motivate. Înregistrarea în timpul anchetelor de teren și cartografierea acestora merită toată atenția. Fenomenul lexicalizării constituie un procedeu al nominației viabil în graiurile românești și în limba română în general. Numeroase sintagme nominative fac parte din sistemul lexical al limbii literare (*casă de economii, casă de cultură, gură de ham, gura fluviului, gura vasului, cale ferată* etc.). Îmbinarea stabilă de cuvinte se identifică, într-un anumit sens, cu cuvântul compus (unitatea lexicală cu componente sudate), precum sunt *untdelemn* < *unt de lemn*; *botgros* < (pasăre cu) *bot gros*.

Utilizarea în paralel a semnelor de diversă structură (*pom de măr* > *merar*; *băț de pus oale* > *olar*) și reflectarea acestora în hărțile lingvistice îi sugerează cercetătorului ideea despre evoluția și modificarea în timp a unităților de nominație, despre peisajul dialectal, care ni se înfățișează ca aspect al diacroniei desfășurate în spațiu. *Hărțile lingvistice oglindesc coexistența diacroniei în sincronie*.

Sintagme nominative similare celor din graiurile limbii române se regăsesc și în dialectele limbilor balcanice, ale limbilor slave și în alte limbi europene. Comp.: rus. *читальный зал* > *читалка*; *вечернее собрание* > *вечерка*. La baza unor denumiri și procese asemănătoare se află nu doar „mentalitatea comună” a vorbitorilor în felul de a vedea anumite lucruri, dar și existența unor mecanisme generale similare ale actului nominației. Transferul metaforic al termenilor de la un obiect la altul, bunăoară, este atestat în diverse limbi.

Accepția curentă a originii metaforei se trage încă din Antichitate. Metafora s-a ivit ca o necesitate dintr-o anumită „indigență a limbii”. Metaforele savante pentru desemnarea în limba română printr-o sintagmă a noțiunii „mărul lui Adam” pornesc de la legenda biblică de mare circulație în întreaga Europă, după care Adam ar fi mâncat din fructul oprit. Apărută în latina Evului Mediu, observă acad. Marius Sala, metafora *pomum Adami* s-a transmis limbilor romanice apusene. Metaforele simple (*măr, merișor, nod, oușor, nucă*) ar putea fi „rezultatul trunchierii” metaforelor sintagmatice [7, p. 497-510]. În graiurile limbii române câmpul creațiilor metaforice este deosebit de larg. Cf. derivatele semantice *rânză* „coș de pernă”, *capră* „unealtă de lemn cu patru picioare, folosită la tăiatul lemnului cu ferestrăul” și sintagmele nominative *brâul ciobanului, brâul babei, brâul lui Dumnezeu, brâu de ploaie* „curcubeu”, atestate în aria *Atlasului lingvistic moldovenesc*.

În încheiere, motivația semnelor limbii, în momentul apariției lor, nu intervine o dată pentru totdeauna. Cu timpul multe cuvinte devin opace.

Referințe bibliografice

1. Alinei M. *Magico-Religious Motivations in European Dialects: a Contribution to Archeolinguistics*. În: *Dialectologia et Geolinguistica*, 1977, nr. 5, p. 3-30.
2. Coșeriu E. *Linguistica integrală. Interviu realizat de Nicolae Saramandu*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996.
3. Coșeriu E. *Unitatea limbii române: planuri și criterii*. În: *Limba română și variațiile ei locale*. București: Editura Academiei Române, 1985, p. 11-12.
4. Pavel V., Berejan S. *Les designation du mille-pattes*. În: *Atlas Linguistique Roman (ALiR)*. Volume II a. Roma: Instituto Poligrafuco e Lecca dello Stato, Libreria dello Stato, 2001, p. 319-337.
5. Pavel V. *Redactarea hărților motivaționale – metodă inovatoare în geografia lingvistică*. În: *Cercetări anuale de lingvistică română în memoriam Ion Dumeniuk – 80 de ani de la naștere. Materialele Conferinței cu participare internațională (Chișinău, 12 mai 2016)*. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 11-14.
6. Saramandu N., Nevaci M. *Hărți lingvistice motivaționale*. În: *Fonetică și Dialectologie*, 2005-2007, nr. XXIV-XXVI, p. 221-228.
7. Sala Marius. *În legătură cu denumirea „mărul lui Adam” în unele limbi romanice*. În: *SCL*, nr. 4
8. Saussure F. de. *Curs de lingvistică generală*. Traducere de Izverna Tarabac. Iași, 1998.
9. Vierek W. *Atlasul limbilor Europei (Atlas linguarum Europae)*. În: *Fonetică și Dialectologie*, 2003-2004, nr. XXII – XXIII, p. 327-332.
10. Блинова О. И. *Явление мотивации слов: Лексикологический аспект*. Томск: Изд. Томского ун-та, 1984.
11. Блинова О. И. *Мотивология и ее аспекты*. Томск: Изд. Томского ун-та, 2007.
12. Голев Н. Д. *Динамический аспект лексической мотивации*. Томск: Изд. Томского ун-та, 1986.
13. Кубрякова Е. С. *Части речи в ономаσιологическом освещении*. Москва, 1978.
14. Кубрякова Е. С. *Теория мотивации и словообразование*. Москва, 2010.
15. Никитевич В. М. *Основы номинативной деривации*. Минск, 1985.
16. Павел В. К. *Лексическая номинация. На материале молдавских народных говоров*. Кишинев: Штиинца, 1983.
17. *Языковая номинация, I: Общие вопросы; II: Виды наименований*. Под ред. В. А. Серебренникова и А. А. Уфимцевой. Москва, 1977.
18. Ульман С. *Семантические универсалии*. În: *Новое в лингвистике*, выпуск 5. Москва, 1970.